

Arnošt Svoboda, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Sportovní hvězdy v kontextu malého sportu

Sport stars in context of minor sports

Abstrakt:

Příspěvek představuje prvotní výstupy výzkumu (případové studie) zaměřeného na analýzu postavení „sportovních hvězd“ v rámci menšího vrcholového sportu. Je využito protikladu k obvyklému prostoru pro zkoumání hvězd sportovní sociologií, tedy profesionálnímu a medializovanému sportu. Je představena pracovní definice sportovní hvězdy v malém sportu společně s reflexí tohoto konstruktů samotnými sportovci.

Resume:

The contribution presents first outputs of a case study focused on analysis of „sport stars“ placement in frame of minor, top-level sport. This study is presented as an antithesis of the common object of sport sociology's interest in research of sport stars which is professional and medialized sport. The definition of sport star in minor sport is presented together with reflection of this construct among the athletes themselves.

Sportovní hvězdy, hrdinové, ikony. Všechny tyto konstrukty označují jedno z ústředních témat současné sociologie sportu. Snad bez výjimky se v případě těchto témat jedná o analýzy soudobého vrcholového, profesionálního a více či méně medializovaného sportu. Je to pochopitelné, neboť zejména v případě dominantních sportovních událostí se setkáváme se známými sportovci, kteří ve svém oboru dosáhli statusu, který často označujeme jako sportovní hvězda. Důležité pro sociologickou analýzu je i to, že dimenze tohoto statusu přesahují samotné sportovní pole a zasahují i do okolních polí a stejně tak se na formování statusu hvězdy podílejí faktory uvnitř daného pole.

Sportovní pole nepředstavuje homogenní prostor, ale je produktem interakce mezi jednotlivými sub-polemi ustavenými v jeho rámci (ať už jde o sub-pole profesionálního nebo amatérského sportu, nebo o sub-pole vztahující se k jednotlivým sportovním disciplínám), a zároveň produktem interakce

sportovního pole a vnějších polí. I z tohoto důvodu budeme o sportovním poli uvažovat jako o poli relativně autonomním – poli, které nelze uchopit mimo jeho širší sociální a kulturní kontext. Pierre Bourdieu naznačuje, jak se s tímto faktem metodologicky vypořádat. Pole má dle něj „lomivý“ účinek. To znamená, že externí vlivy jsou patrné, ale teprve prostřednictvím analýzy změn ve strukturálním uspořádání pole, tedy zprostředkovaně. Pro zkoumání dopadů těchto změn je třeba znát vnitřní zákony konkrétního pole (Bourdieu 1978, 1988, 1998; Tomlinson 2004). Procesy, které ve sportovním poli probíhají, jsou ovlivňovány a naopak zpětně ovlivňují procesy z vnějších polí, stejně jako z dílčích sub-polí v rámci sportovního pole (dle Svoboda 2011: 80)

Příspěvkem k analýze sportovního pole a jeho mnoha sub-polí, které se podílejí na jeho konstrukci je i výzkum, jehož dílčí výstup je stručně nastíněn v tomto textu. Výzkum je zaměřen na otázku, zda koncept sportovních hvězd, tak často užívaný při naracích medializovaného profi-sportu, je v nějaké podobě relevantní i pro sport menší, nicméně vrcholový. Částečně navazuje na studii, v níž byly analyzovány oficiální prezentace vrcholových sportovců a zaznamenávána témata, která v těchto prezentacích dominovala (Svoboda 2007). Při vědomí toho, že dřívější studie identifikovala uvědomování si svého postavení „hvězd“ vrcholovými sportovci, byť nebylo vždy v prezentacích otevřeně manifestováno, zaměřil se tento výzkum na konstrukci „hvězd“ v menším sportu s tím, že zdrojem informací byla komplexní případová studie zahrnující spektrum aktérů, kteří se podílejí na ustavení sub-pole daného sportu. Zkoumaným prostorem bylo prostředí brněnského plaveckého sportu, konkrétně Klubu plaveckých sportů policie Kometa Brno, resp. dříve Rudá Hvězda. Na základě rozhovorů se sportovci-plavci, trenéry, členy organizačního týmu a diváky je připravována odpověď na otázku, zda a v jaké formě je koncept *sportovní hvězdy* relevantní pro tento, tedy menší vrcholový a jen částečně profesionalizovaný, sport. Tento dílčí výstup obsahuje první závěry z analýzy hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s plavci. Ve velké míře se jednalo o sportovce, kteří prošli brněnským Sportovním gymnáziem Ludvíka Daňka a (dnešním) Centrem sportu Ministerstva vnitra. Z důvodu možnosti reflexe svého postavení ve sportovním sub-poli byli vybraní sportovci většinou již po ukončení své aktivní kariéry a ve většina případů je jejich současné profesní působení zcela mimo plavecký sport.

Prvním krokem při koncipování studie bylo vyjasnění nebo lépe reflexe samotného konstruktu „hvězdy“. Jak už bylo řečeno, jedná se o frekventovaný předmět zájmu sociologických analýz ať už

sportu nebo širších kulturně-sociálních oblastí (např. Whannel 2002, Smart 2005 nebo Turner 2004). Přesto bylo třeba mít na paměti, že menší sport je specifickým sub-polem, které může status „hvězd“ konstruovat jiným způsobem nežli *top-level* sporty. V neposlední řadě byla pracovní definice zpětně revidována na základě výstupů rozhovorů, tedy ve stylu kvalitativní metody *grounded theory* (např. Strauss, Corbin 1998). Pro další text uvažujeme tedy sportovní hvězdu jako známou osobnost v rámci daného sportu, s níž je spojeno očekávání kvalitního sportovního výsledku na základě dlouhodobé úspěšnosti na soutěžích a zároveň je s ní spojeno očekávání určitého typu chování a postojů.

Prvotní výstupy přinesly jednoznačnou informaci, že koncept sportovní hvězdy je bezpochyby relevantním tématem v rámci plaveckého sportovního sub-pole. Respondenti bylo schopni a ochotni identifikovat sportovce – své kolegy, kteří odpovídali výše uvedené definici. Byli tak navíc schopni činit jak v současné době při samotném rozhovoru, tak již během své aktivní plavecké kariéry, kdy si velmi dobře uvědomovali některé plavce-kolegy, kteří se svými vlastnostmi a výkony vydělovali od většiny.

Při rozhovorech se zvolna tvořil obraz sportovní plavecké hvězdy a také jednotlivých faktorů nezbytných pro její konstrukci. Tyto lze rozdělit do dvou analytických skupin. Jednou skupinou jsou objektivní faktory, tedy prostředí, ve kterém se vybraný sportovec pohybuje. Zde hraje významnou roli zejména zázemí, které mu poskytuje klub, resp. škola, pro sportovní přípravu a závody. Vzhledem k mladšímu věku většiny plavců byl druhým významným faktorem rodiče a jejich podpora, v této fázi zcela nezbytná.

Subjektivní charakteristiky plaveckých hvězd vycházely zejména z výpovědí samotných plavců a to včetně těch, kteří si sami byli vědomi, že mohou nebo skutečně byli za hvězdy označováni na základě úspěchů v národních i mezinárodních soutěžích. V první řadě byl zmiňován talent, tedy souhrn vrozených předpokladů pro danou fyzickou aktivitu. Ještě výš však stála píle a ochota podstupovat nadprůměrné tréninkové dávky a snášet s tím spojené fyzické vyčerpání i bolest. Tento bod se zdá být klíčový pro přiznání statusu hvězdy ze strany samotných sportovců. K tomu dle mnohých patří také cílevědomost a schopnost racionálně si organizovat preference, ať už se týkají cílů sportovních nebo celkově životních. Ze strany plaveckých hvězd bylo preferováno, nebo minimálně popisováno,

absolutní zaujetí sportem, které dominovalo nad všemi ostatními aspekty života mladého sportovce, ať už se jednalo o reálné aktivity nebo jen hodnotové preference, včetně zdraví, vyššího vzdělání nebo společenských vztahů.

Oproti zmíněným hvězdám stáli jedinci, kteří dosahovali více či méně srovnatelných sportovních úspěchů, nicméně jejich reprezentace jako hvězd byla buďto posilována ne-sportovními faktory nebo oslabována nějakým jiným způsobem, který byl v protikladu k „pocitivě“ dosaženým výsledkům, tedy pouze na základě odtrénovaných dávek. Jednalo se zejména o komunikaci s médii nebo vlastní shánění sponzorů mimo oficiální klubové. Například téma dopingů v této souvislosti zmiňováno nebylo.

Pro dokreslení postavení hvězd v rámci týmu bylo v rozhovorech zmiňováno vydělování těchto jedinců v rámci tréninkových skupin. Toto vydělování nebylo nicméně spojeno s negativními konotacemi. Jednalo se o již zmíněný přístup sportovců k přípravě ale mnohdy i trenérů k samotným sportovcům. Dle několika výpovědí to byly právě sportovní hvězdy, které byly nuceny snášet „tvrďší“ jednání trenéra, který na ně kladl vyšší nároky co do fyzické činnosti, tak celkového přístupu ke sportu. Na základě toho se dále posilovalo vydělení několika plavců v rámci tréninkových skupin jako součást reprezentace statusu hvězd. V tomto kontextu však byl status hvězdy ostatními přijímán bez negativních emocí a bez dalšího uznávání. Bylo tomu tak právě na základě toho, že vynikající výsledky byly podmíněny pozorovatelnou maximální snahou plavce v tréninku a pochopitelně i očekávaným skromným vystupováním, nezatíženým „efektem hvězdnosti“.

Zde je na místě krátce zmínit vliv osobnosti trenéra, v této věkové kategorii (zejména junioři ale i první roky v kategorii mužů a žen) naprosto zásadní. Pokud pro plavce byla hvězda tvořena širším spektrem dovedností a schopností, pro trenéra byl zásadní přístup plavce k celé přípravě i závodům a jeho vztahy a působení směrem k okolí, ostatním plavcům a potažmo i médiím. Pokud tedy plavec nebyl zároveň vhodným vzorem, který naplňoval očekávaný ideál, pro trenéra nebyl hvězdou, ale „pouze“ úspěšným sportovcem, který však svůj potenciál plně nerozvíjí.

Závěrem lze shrnout, že známí sportovci – hvězdy nejsou tématem pouze pro plně profesionalizované a medializované „velké“ sporty. Tyto hvězdy jsou konstruovány i ve sportech menších a jejich existence uznávána aktéry konkrétních sportovních sub-polí. Přestože se důraz na jednotlivé aspekty těchto

konstruktů liší dle skupin aktérů (plavci, trenéři apod.) i v rámci jednotlivých těchto skupin, je uznáváno dominantní (ne však nutně mocenské) postavení vybraných jedinců v daném sub-polí, zcela ve shodě s kompetitivním charakterem soudobého sportu na mnoha jeho výkonnostních úrovních.

Literatura

Bourdieu, Pierre. „Sport and Social Class.“ *Social Science Information*, 1978, roč. 17, č. 6, s. 819–840.

Bourdieu, Pierre. „Program for a Sociology of Sport.“ *Sociology of Sport Journal*, 1988, roč. 5, č. 2, s. 153–161.

Bourdieu, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.

Smart, Barry. 2005. *The Sport Star: Modern Sport and the Cultural Economy of Sporting Celebrity*. London: Sage Publications Ltd.

Strauss, A., Corbin, J. 1998. *Basics of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Svoboda, Arnošt. 2007. „Internetové Prezentace Sportovců Po Ukončení Kariéry: Zůstává Sportovec Sportovcem?“ Masarykova univerzita, Brno (rigorozní práce, nepublikováno).

Svoboda, Arnošt. 2011. „Autenticita Sportovního Pole: Příklad Profesionálního Sportu.“ *Sociální studia* (1): s. 79–96.

Tomlinson, Alan. 2004. „Pierre Bourdieu and the Sociological Study of Sport: Habitus, Capital and Field.“ In Giulianotti, R. (Ed.) *Sport and Modern Social Theorists*. New York: Palgrave Macmillan, s. 161–172.

Turner, Graeme. 2004. *Understanding Celebrity*. London: SAGE Publications.

Whannel, Garry. 2002. *Media Sport Stars – Masculinities and Moralities*. London: Routledge.